

KUBÍK, Viktor. *Bible tábořského hejtmana Filipa z Padeřova a knižní malba husitské doby*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2018. ISBN 978-80-7422-662-5.

Monografie Viktora Kubíka, předního znalce středověké rukopisné ornamentiky, se podrobně zabývá rukopisem tzv. *Padeřovské bible*.¹ Bible vznikla v neklidné době husitských válek, v letech 1432–1435, na objednávku tábořského hejtmana Filipa z Padeřova. Tím se tento rukopis řadí k významným památkám, které podávají svědectví o tom, že umělecká tvorba v Čechách nebyla husitskou revolucí úplně potlačena, ale dále se vyvíjela, i když ne v tak organizované podobě jako v době Václava IV. Navíc díky několika koloformům dokážeme přesně určit časový postup prací a také je,

alespoň částečně, rekonstruovat. Jak je obecně známo, rukopis napsal Jan Aliapars z Prahy. Text představuje III. českou redakci kompletního *Starého a Nového zákona*. *Padeřovská bible* byla monograficky zpracována naposledy ve 20. letech minulého století.² Knižka Viktora Kubíka je proto bezpochyby dlouho očekávaným příspěvkem nejen pro umělecko-historické bádání.

Jak je typické pro každou Kubíkovu publikaci či studii, také zde autor pečlivě rozděluje své úvahy a analýzy do osmi hlavních kapitol (včetně úvodu), z nichž je většina pak dále členěná do několika podkapitol. Věrný české umělecko-historické tradici podává Kubík nejdříve přehled starší literatury, na jejichž metodologický odkaz navazuje v dalších analytických kapitolách, zvláště na systém typů iniciál zavedený do odborné literatury Janem Květem (s. 61) ve dvacátých letech 20. století (!). Autor má na mysli především Květovu práci³ ke klasifikaci filigránu či fleuronné, kterou na jiném místě v knize označuje za stále aktuální (s. 98, pozn. 470). Přitom zcela zřetelně opomíjí přehled filigránu⁴ či fleuronné v pracích převážně rakouských badatelů.⁵ Současný čtenář se proto může zcela oprávněně ptát, proč je i dnes potřeba aplikovat téměř sto let starou metodu, resp. klasifikaci. Naproti tomu komentář k aktuálnímu stavu v bádání o tomto rukopise a knižní malbě v husitské době se omezuje na pouhé dva odstavce.

Úsporně koncipována je následující kapitola **Padeřovská bible z jazykovědného hlediska**. Kubík zde sice shrnuje jazykovědné bádání a upozorňuje na významnost třetí redakce staročeského překladu, jenž je jádrem rukopisu. Každopádně by si toto nové monografické zpracování *Padeřovské bible* zasluhovalo odborný jazykovědný komentář a snad i krátké srovnání s ostatními redakcemi.

Ve čtvrté kapitole Kubík spekuluje o možnostech praktického využití bible „*neurozeným chlapem, tábořským sedlákem*“ (s. 7) a klade si otázku gramotnosti či ngramotnosti jejího objednavatele. Téměř v závěru kapitoly autor konstatuje: „*Bible Filipa z Padeřova tak vypovídá nejen*

¹ Videň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 1175.

² MATĚJČEK, Antonín. Bible Filipa z Padeřova, hejtmana tábořského. In: URBÁNEK, Rudolf (ed.). *Žižkův sborník*. Praha: Vědecký vojenský ústav, 1924. Výjimkou jsou studie týkající se vlastního českého překladu.

³ KVĚT, Jan. *Kreslený filigrán v rukopisech XII.–XIV. století: studie vzniku a forem lineárního ornamentu*. V Praze: Jan Květ, [1924].

⁴ V současné době se termínem filigrán označují rovněž průsvitky (vodoznaky), viz <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Filigr%C3%A1n> [cit. 28. 2. 2020].

⁵ Viz AUGUSTYN, Wolfgang – JAKOBI-MIRWALD, Christine – SAUER, Christine – ROLAND, Martin. Fleuronné. In: *Reallexikon zur Deutschen Kunstgeschichte*. Bd. IX. 1996). Sp. 1113–1196; in: RDK Labor, URL: <http://www.rdklabor.de/w/?oldid=89543> a také SCOTT-FLEMING, Sonia. *The Analysis of Pen Flourishing in Thirteenth-century Manuscripts*. Leiden: Brill, 1989, s. 7–94. (Litterae textuales: A series on manuscripts and their texts).

o ambicích objednavatele, ale také o pocitech méněcennosti, které se snažil přebít potřebnou reprezentací přesahující jak parametry svého prostředí, tak i obvyklé dobové limity podoby luxusního kodexu.“ (s. 29) Autor však ve svých úvahách zcela opomíjí novější zahraniční a domácí literaturu, která se minimálně dvě desetiletí snaží postihnout vztah z dnešního hlediska negramotného uživatele a luxusně zdobeného kodexu; celá argumentace se také v tomto případě odvolává na starší českojazyčnou literaturu. Autorovy postřehy jsou jen velmi povšechné; neustále v nich probleskuje tradiční koncept dějin umění jako vědy o vzácných uměleckých dílech, mistrovských osobnostech a význačných objednavatelích. Bohužel, Kubík tak zahazuje jedinečnou možnost nahlédnout téma českojazyčné bible a funkce luxusních rukopisů typu *Padeřovské bible* v přelomové době husitských válek.

Následující kapitoly již obsahují podrobné analýzy výzdobného systému a jeho stylu. Za velmi cennou považují část se „**Základními technickými a kodikologickými údaji**“ rukopisu. Díky Kubíkově pečlivosti tak máme k dispozici detailní přehled všech typů výzdoby: nejen historizujících iniciál a figurálních výjevů v bordurách, ale i jednotlivých ornamentů a fleuronné.

Nicméně i zde postupuje autor velmi povšechně, dokonce na mnoha místech je jeho výklad chaotický a čtenář je jen obtížně schopen sledovat detailní srovnávací analýzy. Potřebný vizuální materiál nevyhnutelný pro pochopení argumentace v knize chybí. Domnívám se, že každý čtenář by víc než ocenil příklady iniciál, fleuronné či jiné ornamentiky, jež jsou pro publikaci tohoto typu esenciální. Vyjmenování folií s analogickou výzdobou sice dokazuje Kubíkovu důslednou znalost rukopisu, avšak i pro odborného čtenáře je téměř nemožné verifikovat autorovy závěry. Výborným příkladem je v tomto směru katalog s komentářem k výstavě *Nebeský žebřík*,⁶ kde autoři používají rozličné detaily z vystavených rukopisů, aby tak doložili svá pozorování. Je pravda, že katalog s desítkou rukopisů nelze srovnávat s monografií studující v podstatě několik desetiletí iluminátorské tvorby, avšak i v tomto případě lze najít vhodný kompromis mezi cenou a vizuální atraktivností publikace, zvláště pokud jde o domácí nakladatelství s tuzemskou distribucí.

Zatím jsem se soustředila spíše na formální zpracování a metodologický přístup, který autor pro svou knihu zvolil. Stejně problematický je však podle mého názoru samotný obsah knihy. Již základní přístup autora k výzdobě bible nelze přijmout. Kubík totiž předpokládá, že je možné rekonstruovat systém rozvrhu výzdoby, byť tento nebyl zcela dodržovaný (s. 54). Vzápětí se autor domnívá, že výzdoba *Padeřovské bible* představuje vytříbené a „*ucelené modelové schéma, ke kterému se ve třicátých letech 15. století nepodařilo nalézt adekvátní souměřitelnou paralelu*“ (s. 54).

Přitom z podoby rukopisu je patrné, že na něm současně pracovalo několik iluminátorů různé kvality a školení. Jak je známo, iluminátorská tvorba přestala být na začátku 15. století jednotně organizovanou. Hana Hlaváčková v této souvislosti rozlišuje mezi dvorskou a církevní dílnou, avšak snad už v 80. letech 14. století lze pozorovat rozpad obou celků a uvolnění trhu s rukopisy.⁷ Z těchto důvodů není proto možné očekávat, že výzdoba rukopisu bude jednotná. Systém, o kterém Kubík mluví, se jeví spíše jako autorovo *desideratum*. Autor tak ignoruje skutečnost, že v této době vznikla v Praze celá řada nejen českojazyčných biblí a jiných rukopisů, na nichž spolupracovali titíž iluminátoři. Už v dřívějších dobách bylo běžnou praxí, že si písaři/-i a iluminátoři rozdělili práci na rukopise podle složek, které si pak navzájem předávali, i když v případě *Padeřovské bible* se patrně ani tato zvyklost nedodržovala, protože v jedné složce můžeme odlišit několik přístupů k výzdobě. Uvedená praxe současně slouží i jako argument proti tvrzení, že *Padeřovská bible* byla nejen napsána, ale i iluminována na hradě Ostromeč a dokončena v Táboře. Naopak, ukazuje se, že iluminátorské dílny fungovaly v Praze i v době husitských nepokojů, a to na objednávkách jak pro katolické, tak i pro reformní objednavatele.

Snad největším nedostatkem publikace je výskyt protimluvů. Autor totiž nejdříve formuluje tezi, kterou však vzápětí popírá. Výborným příkladem je právě jeho předpoklad, že výzdoba bible se řídila pečlivě vypracovaným systémem, nicméně autor vzápětí tvrdí, že „*klasické viněty jsou v Padeřovské bibli pouhým nedopatřením, protože tvůrce v těchto případech prostě opomenul zakomponovat (a přidělat) drobnou iniciálu s počátečním písmenem vlastního textu*“ (s. 33). Použití termínu viněta pro označení miniatury v pravoúhlém rámu je vůbec nepochopitelné.⁸ Autor totiž svou terminologií zásadně nevysvětluje, pouze v poznámkách odkazuje na své studie. Avšak v případě zakomponování drobné iniciálky do miniatury jde prokazatelně o záměr; při bližším zkoumání zjistíme, že s vložením iniciálky počítá i orámování miniatur. Analogický způsob začlenění iniciálky do obrazového pole miniatury najdeme například v rukopise Českého Starého zákona v Klementinu (sign. XVII A 34), jak autor konstatuje na s. 106–107. Nicméně, jak již uvádím, tyto iniciálky nelze považovat za druhotné. Je ale nutno přiznat, že Kubík mezi iluminátory velmi správně rozpoznává začínající novou generaci, jež si právě v této době vytváří svoji vlastní tradici.

Další sporná tvrzení se týkají části 5.3.2, kde se autor pokouší o typové rozlišení kaligrafických a písařských iniciál. Na s. 103 sice konstatuje, že „*absence profesionálního fleuronné, intarzovaných typů kaligrafických iniciál i nepřiliš progresivní pojetí kadelů snižuje úroveň písařské výzdoby Padeřovské bible a výrazně limituje její vývojový potenciál*“, avšak na následující stránce tvrdí, že „*kaligrafické iniciály*

⁶ STUDNIČKOVÁ, Milada – BOLDAN, Kamil – MODRÁKOVÁ, Renáta. *Nebeský žebřík. Pozdně středověké modlitební knihy ze sbírek NK ČR*. Praha: Scriptorium, 2019.

⁷ Viz HLAVÁČKOVÁ, Hana. Pražské iluminátorské dílny doby Karla IV. a jejich styl. In: KUBÍNOVÁ, Kateřina – BENEŠOVSKÁ, Klára. *Imago/Imagines: Výtvarné dílo a proměny jeho funkcí v českých zemích od 10. do první třetiny 16. století. Díl 2*. Praha 2019, s. 540–572. Upřesněno v diskusi s Miladou Studničkovou.

⁸ K použití slova „viněta“ v kontextu knižní kultury viz <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Vin%C4%9Bta> [cit. 28. 2. 2020].

nelze považovat za vysloveně podprůměrnou dobovou produkci“ a tyto iniciály označuje za vývojový mezistupeň mezi tvaroslovím doby 1400–1430 a „budoucími typy rozvíjenými ve střední Evropě od třetí čtvrtiny 15. století“ (s. 104). V podobném duchu bychom mohli upozorňovat na problematická tvrzení a teze napříč ostatními kapitolkami. V závěru bych se však ještě dotkla části 5.3.10, kde Kubík analyzuje výzdobu zlacených ploch puncy a uvádí analogie. Jak oprávněně poznamenává Milada Studničková,⁹ identifikaci mistra nelze založit na použití podobných punců. Razidla se totiž velmi pravděpodobně vyráběla v sériích a byla následně distribuována do několika ateliérů.

Shrneme-li klady i zápory Kubíkovy publikace o bibli táborského hejtmána Filipa z Padeřova, je potřeba v první řadě vyzdvihnout Kubíkovu schopnost sledovat vývoj a transformaci ornamentu nejen v tomto rukopise. Přitom je velkým nedostatkem, že sice rozvíjí vlastní terminologii, avšak nijak ji dále nevysvětluje ani nezdůvodňuje (např. použití termínu viněta či kasetové rámování, parafráze hřebínkového

ornamentu ad.). V případě klasifikace jednotlivých iniciál by bylo nadmíru užitečné použít přehledných tabulek s nákre- sy, jakých autor užívá ve svých obsáhlých článcích o ornamentice.¹⁰ Knížka i tak je ve své podobě užitečnou příručkou ornamentiky, avšak i zde platí, že méně je více. Různé odbočky, v nichž autor vysvětluje původ a vývoj iniciál, vinět anebo drolerii, závažně komplikují sledování jeho výkladu. Navíc se v páté části knihy mnohokrát opakuje a následně vyvrací navržené teze. Také je potřeba podotknout, že autor nepoužívá aktuálnější literaturu, resp. místo ní odkazuje na své vlastní studie a jejich bibliografii.

Lenka Panušková

Ústav dějin umění AV ČR
oddělení středověku
Husova 4
110 00 Praha 1

⁹ STUDNIČKOVÁ, Milada. Žaltář Hanuše z Kolovrat In: TÁŽ – BOLDAN, Kamil – MODRÁKOVÁ, Renáta. *Nebeský žebřík. Pozdně středověké modlitební knihy ze sbírek NK ČR*. Praha: Scriptorium 2019, kat. č. 2, s. 81–93, zde pozn. 20, s. 90.

¹⁰ Jako příklad uvádím Kubíkovu přibližně stostránkovou studii Poznámky k „českým typů akantů“ (Studie k uměleckohistorické terminologii středověké knižní malby 2), *Studie o rukopisech*, 40, 2010, s. 109–223.